

NOTARIUS FAOLIYATIDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Jiyanova Shohidaxon Mahsumovna

Farg'ona yuridik texnikumi maxsus fan o'qituvchisi, 3-darajali yurist

shokhidaxonjiyanova@gmail.com

tel: 91 327 45 05

Tursunova Gulsanam Ikromjon qizi

Farg'ona yuridik texnikumi Yuridik xizmat faoliyati 42.24-guruh o'quvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20284453>

Annotatsiya. Ushbu maqolada notariat sohasida sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarini joriy etishning zamonaviy holati va kelajakdagi istiqbollari tahlil qilinadi. SI yordamida hujjatlarni rasmiylashtirish jarayonlarini avtomatlashtirish, shaxsni identifikatsiya qilishni yaxshilash hamda firibgarlik holatlarining oldini olish masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan huquqiy, axloqiy va maxfiylik bilan bog'liq muammolar yoritilib, ularni hal etish bo'yicha amaliy takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: notariat, sun'iy intellekt, hujjatlarni elektron rasmiylashtirish, shaxsni identifikatsiya qilish, huquqiy xavfsizlik, raqamlashtirish, biometrika, aqlli shartnomalar, elektron notariat.

PROSPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN NOTARY ACTIVITIES

Abstract. This article analyzes the current state and future prospects of introducing artificial intelligence (AI) technologies into the field of notary activities. It examines the automation of document processing using AI, improvements in identity verification, and the prevention of fraudulent activities. Furthermore, the article highlights the potential legal, ethical, and privacy-related challenges associated with implementing these technologies in practice and provides practical suggestions for addressing them.

Keywords: notary, artificial intelligence, electronic document processing, identity verification, legal security, digitalization, biometrics, smart contracts, e-notary.

Zamonaviy huquqiy tizimlarda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi an'anaviy institutlar, xususan, notariat sohasi oldiga ham tamomila yangi vazifalarni qo'yimoqda. Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumat doirasida davlat va nodavlat xizmatlarini ko'rsatish shakllari o'zgarib, tobora ko'proq jarayonlar virtual makonga ko'chmoqda. Ushbu mislsiz o'zgarishlarning eng yuqori nuqtalaridan biri huquqiy amaliyotda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ko'lamining kengayib borayotganidir. Notariat azaldan fuqarolik-huquqiy munosabatlarida barqarorlik va qonuniylikni ta'minlovchi, taraflar o'rtasidagi kelishuvlarni tasdiqlovchi o'ta mas'uliyatli va birmuncha konservativ institut hisoblanadi. Biroq, bugungi kunda aynan shu konservativ sohada ham sun'iy intellekt vositalarini joriy etish orqali xizmatlar sifatini tubdan oshirish, inson omili bilan bog'liq xatoliklarni minimallashtirish hamda vaqt va resurslarni sezilarli darajada tejash imkoniyati yuzaga kelmoqda.

Notarius faoliyatida sun'iy intellektdan foydalanishning eng istiqbolli va tezkor samaradorlik beruvchi yo'nalishlaridan biri bu hujjatlar loyihalarini avtomatik tarzda tayyorlash va chuqur huquqiy ekspertizadan o'tkazishdir. Odatda, notarius o'z ish vaqtining juda katta

qismini shartnomalar, ishonchnomalar, vasiyatnomalar va boshqa turdagi yuridik hujjatlarni o'qib chiqish, ulardagi ma'lumotlarning amaldagi qonunchilikka mosligini tekshirish va shablonlar asosida yangi matnlarni shakllantirishga sarflaydi. Matni qayta ishlashga ixtisoslashgan sun'iy intellekt tizimlari (NLP — Natural Language Processing) ulkan hajmdagi huquqiy baza va oldingi yillarga oid notarial harakatlar amaliyotini o'zlashtirgan holda, bir necha soniya ichida benuqson hujjat loyihagini ishlab chiqishi mumkin. Shuningdek, tizim mijoz tomonidan mustaqil tayyorlab kelingan shartnomadagi yashirin xavflar, ziddiyatli bandlar, imloviy va yuridik xatoliklarni aniqlab berish xususiyatiga ega. Bu amaliyot notariusni mexanik va zerikarli ishlardan xalos etib, unga ko'proq intellektual tahlil va huquqiy maslahat berish jarayonlariga e'tibor qaratish imkonini yaratadi.

Yana bir o'ta muhim yo'nalish mijozlarning shaxsini aniqlash va firibgarlikning oldini olish bilan bevosita bog'liq. Notarial harakatni amalga oshirishda ishtirokchilarning shaxsini tasdiqlash, ularning muomalaga layoqatliligini va xohish-irodasining erkinligini aniqlash notariusning eng birlamchi vazifasi sanaladi. Hozirgi kunda soxtalashtirilgan hujjatlar, birovning nomiga olingan shaxsni tasdiqlovchi ma'lumotlar yoki hattoki sun'iy intellekt yordamida yaratilgan "dipfeyk" (deepfake) texnologiyalari orqali vizual ko'rinishni o'zgartirish kabi yuqori texnologik kiberjinoyatlar ko'paymoqda. Bunga qarshi kurashish uchun notarial idoralarda yuz tuzilishi va biometrik ma'lumotlarni tahlil qiluvchi ixtisoslashgan neyrotarmoqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunday intellektual tizimlar mijozning yuzi, ko'z gavhari, ovozi va hatto xatti-harakatlaridagi mikro-mimikalarni chuqur tahlil qilib, uning haqiqiy shaxs ekanligini, vizual qiyofa o'zgartirilmaganini va ehtimol, qandaydir psixologik bosim ostida emasligini yuqori aniqlikda belgilab berishi mumkin. Davlat reestrlari va idoralararo ma'lumotlar bazalari bilan avtomatik ravishda integratsiyalashgan holda ishlovchi algoritmlar kadastr, FHDYO, soliq va boshqa organlardagi ma'lumotlarni bir zumda sinxron solishtirib, ehtimoliy qonunbuzarliklar hamda shubhali tranzaksiyalarga chek qo'yadi.

Shu bilan bir qatorda, sun'iy intellekt notariat idoralarining arxivariuslik funksiyalarini ham tubdan optimallashtiradi. Yillar davomida to'plangan va millionlab sahifalarni tashkil etuvchi jismoniy notarial arxivlarni raqamlashtirish va ular o'rtasida tezkor, intellektual qidiruv tizimini yaratish katta mashaqqat talab etadi. SI texnologiyalari qadimiy, eski va qisman yaroqsiz holga kelgan hujjatlardagi xira yozuvlarni optik tanish (OCR), ularni mantiqan tizimlashtirish va kerakli ma'lumotni bir lahzada topib berish qobiliyatiga ega. Shuningdek, blokcheyn texnologiyasi bilan chambarchas bog'langan "aqli shartnomalar" (smart-contract) keng ommalashayotgan davrda notariusning an'anaviy roli biroz transformatsiyaga uchraydi. Bunday ilg'or tizimlarda notarius kodlangan raqamli shartnomaning qonun talablariga mosligini tasdiqlashi va shartnoma shartlarining bajarilish jarayonini mustaqil nazorat qiluvchi raqamli arbitrlar sifatida muhim o'rin tutishi mumkin.

Biroq, sun'iy intellektni notariat huquqi sohasiga to'liq tatbiq etish o'ziga xos qator huquqiy va axloqiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Eng dolzarb va hal etilishi murakkab bo'lgan masala — bu yuridik javobgarlik masalasidir. Agar sun'iy intellekt algoritmgiga kiritilgan xatolik yoki tizimdagi nosozlik tufayli noto'g'ri hujjat tasdiqlansa hamda taraflardan biri jiddiy moddiy zarar ko'rsa, bunda kim javobgar bo'lishi aniq belgilanishi kerak: tizimni yaratgan dasturchi, undan foydalangan notarius yoki sun'iy intellektning o'zimi? Hozirgi amaldagi

qonunchilik hujjatlari va huquqiy doktrina bu savolga aniq, yakdil javob bermaydi, shuning uchun SI ishtirokidagi notarial harakatlarni qat'iy huquqiy tartibga soluvchi maxsus qonun normalari ishlab chiqilishi o'ta muhimdir. Ikkinchi tomondan, shaxsiy ma'lumotlarning daxlsizligi, maxfiyligi va kiberxavfsizligi masalasi yuzaga chiqadi. Notarial sir qonun bilan qat'iy qo'riqlanadi, o'z-o'zini o'rgatuvchi sun'iy intellekt modellari esa faoliyat ko'rsatish va xatosiz ishlash uchun doimiy ravishda real ishlarga oid katta hajmdagi axborotga muhtoj bo'ladi. Bu o'ta nozik ma'lumotlarning global tarmoqqa sizib chiqmasligi va uchinchi shaxslar qo'liga tushib qolmasligini kafolatlash huquqiy davlat uchun eng ustuvor vazifalardan biridir. Xalqaro tajribaga nazar tashlaydigan bo'lsak, Estoniya, Fransiya, Janubiy Koreya kabi davlatlarda elektron e-notariat va intellektual tizimlar allaqachon o'zining ijobiy amaliy natijalarini bermoqda. Bu davlatlarda SI nafaqat mexanik ro'yxatga olish jarayonlarini osonlashtiradi, balki notariuslarga zarur vaziyatda yo'llanma beruvchi yordamchi ekspert tizimi sifatida ham faoliyat yuritadi.

Xulosa o'rnida qayd etish lozimki, sun'iy intellekt texnologiyalari qanchalik rivojlanmasin, ular yaqin kelajakda tirik notariusni to'liq almashtira olmaydi. Chunki insonning hissiy ongi (emotsional intellekt), kutilmagan murakkab vaziyatlarda adolat va qonuniylik o'rtasidagi nozik mantiqiy chegarani his qila olish qobiliyati, shuningdek, mijozning haqiqiy xohish-irodasini hamda tushunish darajasini subyektiv baholash kabi xususiyatlar faqat insongagina xos in'omdir. Ammo sun'iy intellekt tizimlari o'z ishiga mas'uliyat bilan yondashadigan har bir malakali notarius uchun beqiyos, charchamas va o'ta kuchli yordamchiga aylanishi mutlaqo muqarrar jarayondir. Ushbu zamonaviy texnologiyalardan huquq tizimida samarali va xavfsiz foydalanish uchun davlat darajasida tegishli puxta huquqiy infratuzilmani yaratish, qat'iy axborot xavfsizligi standartlarini belgilash va notariat sohasida xizmat qiluvchi xodimlarning raqamli savodxonligini muntazam oshirib borish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonlar, o'z navbatida, kelajakda fuqarolarga va biznes vakillariga ko'rsatiladigan yuridik xizmatlar sifatini tubdan yaxshilab, uni yangi, yanada ishonchli, shaffof va tezkor bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Фуломов, С. С. Сунъий интеллект ва рақамли иқтисодиётнинг ҳуқуқий асослари: монография / С. С. Фуломов, И. Р. Рустамбеков. – Тошкент : ТДЮУ нашриёти, 2020. – 250 б.
2. Ярков, В. В. Нотариат в условиях цифровой экономики/ В. В. Ярков // Закон. – 2019. – № 12. – С. 45-56.
3. Хабриева, Т. Я. Право в условиях цифровой реальности/ Т. Я. Хабриева, Н. Н. Черногор // Журнал российского права. – 2018. – № 1. – С. 85-102.
4. Чурилов, А. Ю. Использование искусственного интеллекта в нотариальной деятельности: перспективы и риски / А. Ю. Чурилов // Нотариус. – 2021. – № 4. – С. 12-16.
5. Susskind, R. Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future/ R. Susskind. – 2nd ed. – Oxford : Oxford University Press, 2017. – 224 p.
6. Ashley, K. D. Artificial Intelligence and Legal Analytics: New Tools for Law Practice in the Digital Age/ K. D. Ashley. – Cambridge : Cambridge University Press, 2017. – 446 p.